

Kostyál László

Barabás Miklósról emlékezve

Barabás Miklós alkotásai a Göcseji Múzeum gyűjteményében

1998. február 12-én emlékeztünk a „nemzet festője”, Barabás Miklós (1810—1898) halálának századik évfordulójára. A fénykorát a reformkorban élő, de egészen a század végéig tevékeny és köztiszteletben álló Barabás művészete korszakos jelentőségű a magyar pikktúra történetében. Ennek amell, hogy a nemzeti romantikus festészetnek ő a tulajdonképpeni

megteremtője, és az első festőnk (Ferenczy István után a második művésziünk), akit a Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorába választott, egyéb magyarázata is van. Ezt arcképfestői tehetségén és megnyerő személyiségén túl mindenekelőtt a

magyar kultúra és ezen belül a képzőművészet akkori általánosabb helyzetében kell keresnünk.

A magyarországi művészet évszázadokon keresztül nem bírt nemzeti jelleggel. A festészet terén maradván, 18. század neves festői elsősorban osztrákok, kisebb részt itáliaiak voltak. A magyar festők csupán epizód szerephez jutottak mellettük, a tehetségesebbje (mint Mányoki Ádám vagy Bogdány Jakab) hazája elhagyására kényszerült. A nemzeti tematika is külföldi festők ecsetjén kezdett meghonosodni, mint például a történelmi festészet az osztrák Dorffmeister István munkásságában. Nem volt ez másképpen még a következő század első évtizedeiben sem. Az ébredő reformkornak a nemzeti érzést ápoló értelmiségében és polgárságában azonban egyre élesebben fogalmazódott meg a magyar tematikájú, magyar művész alkotta, magyar szellemségtől ihletett művészet igényt ébresztő hiánya. Ennek az igénynek a kielégítésére vállalkozott a költő Petőfi Sándor és Arany János ugyanúgy, mint a szobrász Ferenczy István, vagy a festő Barabás Miklós. Javarárszt nekik kö-

szönhető, hogy a szabadságharc előtt a nemzeti művészetnek már csörgedezett az a patalkja, amely a magyarság számára oly keserves 1850-es és 1860-as években a magyar szellemet hordozó, mély medret vájó folyóvá duzzadt.

Az elszegényedő erdélyi nemesi családból származó Barabás 1810 februárjában született Kézdimárkosfalván. Gyermekkorában sokat nélkülözött, így már korán rákényszerült arcképfestő tehetségének kibontakoztatására. A — bécsi akadémián töltött tanévet (1829—1830) leszámítva — nagyrészt autodidakta művészeti fejlődésének állomásai Nagyszében, majd Bécs után Kolozsvár, Bukarest, Itália. Az itáliai tanulmányútról (1834—1835) hazatérve telepedett le Pesten. Híre már megelőzte a fővárosba érkezését, és a szellemi élet vezetői mindent megtettek, hogy végleg itt tartsák. Nemzeti elkötelezettségét és művészi elhivatottságának csírait talán még a nagyenyedi kollégiumban kisdíákként eltöltött évek ültették el benne, s most ezek révén egyszerre az érdeklődés középpontjába került. Előtte, s hosszú ideig utána sem volt magyar festő, aki hazájában csupán a művészetéből meg tudott élni. Barabásnak ez sikerült. Már 1836-ban(!) a tudományos akadémia levelező tagjává választották. Portréinak modelljei között a kor szinte minden vezető egyénisége megtalálható. Rövid idő alatt a művészeti életet irányító Műegylet és a kor pezsgő társasági életének egyik központi alakja lett. Az 1848—49-es forradalommal mélyen rokonszenvezett, habár ismereteink szerint aktívan nem vett benne részt. Az annak buká-

sát követő abszolutisztikus korszak a nemzeti festészet elmélyítése felé mozduló fejlődési irányát már nem tudta átéléssel követni, így lassan nem ő, hanem a kibontakozó történelmi festészet megteremtői lesznek a vezető festők. Tekintélye a fejlődés fő áramából kikerülve is töretlen, s továbbra is keresett portretista. 1862-től haláláig ő a Képzőművészeti Társulat első elnöke, miközben a vetélytárs Műegyletben is tovább tevékenykedik. 1861-ben és 1867-ben Pest városi képviselő. 1863 körül a fotográfiával, illetve a tőle tulajdonképpen idegen oltárképfestéssel is próbálkozott, nem sok sikerrel. Magas kort ért meg, késői korszakát már nem jellemzi a reformkor fiatal Barabásának kifejezőereje, de alkotókedve igen. Ismert műveinek száma eléri a 3500-at, de kortársainak feltételezése szerint 5000-nél is több képet festett.

Stilárisan a korai naturalizmust követően romantikus, klasszicista és biedermeier jegyek keverednek képein. A közreműködők nélkül létrehozott hatalmas életmű páratlan a magyar művészetében. Fő műfaja a portré volt, amelyen elsődleges törekvése az ábrázolt karakterének visszaadása, habár nagy gondot fordított a ruhák és a drapériák élethű megfestésére, valamint a bemutatott személy társadalmi helyzetének érzékeltetésére is. Számos divatképet rendeltek meg tőle. Képei azáltal váltak különösen széles körben ismertté, hogy jelentős részüket rézmetszet vagy litográfia formájában sajtóillusztrációként terjesztették (Életképek, Nemzeti Divatlapok stb.). Alkotásai történelmünk páratlan dokumentumai is egyben. Mint ilyen, kiemelkedő a Lánchíd alapkövetelét megörökítő pompás tablója. Tájképei a magyar tájhoz való ragaszkodásáról

tanúskodnak. Zsánerképei ezzel szemben felszínesnek mondhatók, nemritkán divatosan édeskések, ezeken igazán mély tartalomra nem törekedett. E területen néha technikai hiányosságai is kiütözköznek, hibásan rajzolt távlatok, vagy zavaros kompozíció formájában. Ez azonban alig csökkenti érdemeit, melyet az utókor szemében kiváló arcképein túl, gyakorlatilag a reformkor krónikásaként a nemzeti tematikájú, jellegzetesen magyar festészet megteremtésével és az iránta való szélesebb érdeklődés felkeltésével, vagyis a művészeti közélet kialakításával szerzett.

A Göcseji Múzeum gyűjteménye Barabás Miklós tizenegy alkotását őrzi, igaz, közülük kettő korabeli nyomdai reprodukció. A négy olajfestmény mindegyike az életmű hangsúlyos darabja, ezeket öt, metszet változatban sokszorosított képmás egészíti ki. Két nagyméretű festett portré (Csány László és Szapáry Géza) a régi zalaegerszegi megyeháza galériájából került 1945 után a múzeumba, a többi alkotás az 1975-ben megvásárolt Hertelendy-gyűjteményből származik.

A metszetes arcképek azonos típushoz tartoznak. Az ábrázoltat valamennyi negyed vagy fél profilba állítva, mellkép kivágatban mutatja, alatta kézírásos névalírásával. Mind az öt megörökített személy a reformkor, vagy az azt követő esztendőik kiemelkedő egyénisége (Eötvös József, Jókai Mór, Jósika Miklós, Széchenyi Crescentia, Tompa Mihály). Barabás számára ezeknél a képeknél nem a magas művészi színvonal volt az elsődleges cél, hanem modellje valóság-hű jellemzése, karakterének bemutatása. A szinte fotografikus hűséggel megjelenő alakok ezért első sorban nem festői kvalitásáról, hanem technikai kiválóságáról tanúskodnak. Készítésük mö-

gött nyilván illusztrációs szándékot sejtethünk, konkrétan alighanem sajtómegrendelést.

A két nyomat közül az egyik a művész 1841-es, ismert, félalakos önarcképének (Bp., Magyar Nemzeti Galéria) a reprodukciója, amely a harmadik X-et nemrég betöltött, pályája csúcsára ért, öntudatos, drága ruhát viselő festőt ábrázolja. A kezében tartott könyv és toll nem szűkebb szakmájára, hanem talán akadémiai tagságára utal. Szembeforduló arca, elmélyült, magabízó tekintete addigi sikeres életútjának tükrö. Öltözete, megjelenése szorosan kötődik ahhoz a közegehez, amelyben mozgott, a reformkor nagyjainak divatjához.

A másik nyomat eredetije egy, a Gellért-hegy oldalának falusias jellegű házait mutató akvarell, balra a háttérben a budai várral. Barabást ezúttal a lejtős terpre festői rendezetlenségben épült házak látványa ragadta meg, hűen tanúskodva a művészetében mást is kimutatható romantikus hajlamáról. Ez a romantika azonban minden esetben megmarad a látványnál. A festőnek nem volt indíttatása a felszín mögé tekinteni. Ez eredményezte később azt, hogy a portréktól eltekintve kevésbé tudott lépést tartani az 1849-et követő időszak igényeivel.

A négy olajképből három a portré, egy a népi életkép műfajához sorolható. Utóbbi Barabás „Vásárra induló bérci oláhok” című közismert képének (1843—1844) valószínűsíthetően saját kezű replikációja, illetve változata. Az első arcmás 1831-ből származik, ismeretlen fiatal nőt állít elének. Barabás egyik legkorábbi remekműve, amelyen azonban fele-

sel egymással a csodálatos érzékletességgel megfestett nőalak és a kevésbé meggyőzően ható háttér és néhány más részlet. A reneszánsz eredetű, de még a 19. században is divatos, reprezentatív portrétípust képviselő alkotás klasszikus piramidális alapkompozícióra épít. A félalakos képmás ülő modellje vállait szabadon hagyó, igen bőujjú, fehér estélyi ruhát visel, jobb keze ügyetlen mozdulatlan lornyont tart, a másik karosszéke karfáján nyug-

szik. Kedves arca fotószerű hűséggel megfestett, kétoldalra fésült, hullámos haja az alapséma vonalát követi. A háttérül szolgáló nehéz, vörös bársonyfűg-

göny baloldalt fellebben, és a karosszék melletti rózsabokor mögött hegyek között kanyargó folyóra, talán a Duna-kanyarra és a visegrádi várra nyújt kilátást. A festő szemmel láthatólag modellje fejére, arcára és ruhájának, ékszereinek anyagszerűségére koncentrált. A kezek

tökéletlenek, de még inkább elrajzolt a rózsabokor és a tájképi háttér. A klasszikus beállítás a frissen szerzett akadémikus képzettségre utal, a naturalizmuson való túllépésre, a tudatosság megjelenésére festészetében, a hiányosságok azonban mutatják az ifjú művész korlátait is. Azokat a rendszertelen és túl rövid képzésből eredő korlátokat, amelyek a hosszú évek során megszerzett gyakorlattal majd redukálódnak, de teljesen el nem tűnnek művészetéből.

Ezt az állításunkat támasztja alá a vásároló román család ábrázolása is. Az első magyar népeletkép elkészültét óriási érdeklődés előzte meg. A számos vázlat után megszülető műről több saját kezű másolat készült, alighanem ezek közé tartozik a Göcseji Múzeum példánya is. A Markó Károly tagadhatatlan hatását is mutató zsánerkép olyan, a társadalmi ranglétra alsó fokán álló család életébe enged betekintést, amelynek mégoly idealizált bemutatása — a korszellemből eredően kedvező fogadtatása ellenére is — ekkoriban még szokatlan volt. A romantikus hevületről tanúskodó hegyvidéki háttér jóval kiforrottabb a tizenkét esztendő előtti portrén szereplőnél, a három, igen hangulatosan megfestett főszereplőt azonban a mellékszereplőktől nem csupán eltérő képsíkba helyezésük választja el, hanem bántó perspektivikus torzulás is, utóbbiak figurái ugyanis az indokoltnál kisebbek. A kortársak elnéző megbocsátással viseltetettek e hiányosság iránt, és inkább a kép „magyarhoni” témáját magasztalták. Hozzá kell tennünk: igazuk volt. A kép korszakos jelentőségét nem befolyásolja a — való igaz, kevésbé zavaró — rajzhiba. Magyar ecsettel, magyar népi szereplőket, ma-

gyar tájban megfesteni korábban nem lehetett, nem is lett volna közönsége. A reformkor számára azonban e gesztus szimbolikus jelentőséggel bírt, és Barabás éppen annak köszönhetette sikerét, hogy az igényt felismerte.

A két életnagyságú, festett portré egyike az 1849-ben mártírrá lett Csány Lászlót, a reformkori zalai ellenzék egyik vezéralakját, a Szemere-kormány miniszterét (1790—1849) ábrázolja, a másik Szapáry Géza zalai főispánt (1827—1898). Dátum csupán az utóbbi szignójában szerepel (jobbra lent: „Barabás M. 1872.”, a Csány-portré jelzetlen), azonban a méret, a megrendelő és a festmény funkciójának azonossága valószínűsíti a képek egy időben történő megrendelését. Ezt egy további érv is erősíti, nevezetesen a két ábrázolt gyakorlatilag tükképes beállítása és egyező tartása. A Csány-képmás esetében a festésmód mellett éppen a fentiek bizonyítják Barabás szerzőségét, és magyarázzák a szignatúra hiányát. A festményen mindketten kardjukat tartva, kontrasztos állásban, egy szék és egy asztal között állnak. Környezetük és viseletük különbözősége eltérő társadalmi helyzetükre utal. Csány polgári környezetben jelenik meg, dísztelen, magyaros ruhában, egyszerű bútorok között. A mellette lévő asztalon sapkája mellett könyv és toll jelzik hivatalát. Az enteriőrt határoló falat lapos pilaszterek tagolják. Szapáry vele szemben díszmagyart visel, a szék és az asztal díszesen faragott, a terem falát márványoszlopok díszítik. Az asztalon tollas fövege mellett összegöngyölt írástekerics, nyilván megbízólevele fekszik. Büszke, magabiztos testtartása is eltér a kissé leezett vállakkal, magába roskadtan álló Csányétól. Utóbbinál ugyan elképzelhető a mintakép ilyen beállítása — hisz Csány László a portré készültékor 23 éve nem élt már, így előkép felhasználása bizonyosra vehető —, de más magyarázat is elképzelhető. Barabás alighanem kimondatlanul is ezzel akarta jelezni, és a hivatalban lévő főispánnal szembe állítani Csány mártír sorsát.

A két portré között tehát szembetűnő a kontraszt, aminek minden egyes eleme levezethető a két ábrázolt személyiség eltérő társadalmi és politikai helyzetéből, illetve sorsából. De mindkét alkotás karakterisztikusan képviseli azt a reprezentatív, életnagyságú, egészalakos portrétypust, amely Barabás művészetében az 1860—1870-es években egész sorozatot alkotott (Dessewffy

Emil 1866, Pálóczy László 1868, Deák Ferenc 1877, Veress Pálné 1881 stb.). Ezek a modell testtartásán túl a szék és a személyükre is utaló jelképes tárgyakat tartó asztal közé való beállításuk is megegyezik. Sőt. A Szapáry- és a Dessewffy-, illetve a Pálóczy-portré és az 1861-es Teleki László-arcmás asztala is csupán néhány részletben különbözik, ami az egykori Barabás-múterem egy-két berendezési tárgyát is segíthet rekonstruálni.

A Göcseji Múzeum Barabás Miklóshoz kötődő alkotásai festészetének reprezentatív metszetét alkotják. A tájkép, az életkép, a mellképkivágatú és az egészalakos, festett vagy sokszorosított technikával készült portré egyaránt megtalálható benne. A kis kollekció így esetlegességében is alkalmas arra, hogy a Barabás művészetéről általában elmondottakat alátámassza, de talán arra is, hogy a festő korszakos jelentőségét jobban megvilágítsa. Barabás a krónikás szerep felvállalásával a múlt század középső évtizedeit hozta kézzel fagható, szemmel látható közelségbe, és ezért halála századik évfordulóján is újra köszönettel tartozunk neki.

Irodalom

- Szvoboda D. Gabriella: Barabás Miklós 1810—1898, Bp., 1985.
 Barabás Miklós önéletrajza, Kolozsvár-Napoca, 1985.
 Dercsényi Dezső—Zádor Anna: Kis magyar művészettörténet. Bp., 1980.
 A művészet története Magyarországon. Szerk. Aradi Nóra, Bp., 1983.
 Művészeti Lexikon I. Főszerk. Zádor Anna—Genthon István, Bp., 1965.

A Göcseji Múzeum gyűjteménye Barabás Miklós tizenegy alkotását őrzi (közülük kettő korabeli nyomdai reprodukció). Számozott illusztrációink e gyűjtemény 8 darabját mutatják be.

1. Barabás Miklós önarcképe, színes reprodukció, 160x126 mm, ltsz. 75.1.799.
2. Barabás Miklós: Gellérthegyi részlet, színes reprodukció, 80x130 mm, ltsz. 75.1.45.
3. Barabás Miklós: Eötvös József, rézmetszet, 257x160 mm, ltsz. 75.1.32.
4. Barabás Miklós: Ismeretlen nő arcképe, 1851, olaj, vászon, 86,5x70 cm, ltsz. 76.1.35.
5. Barabás Miklós: Csány László, 1872(?), olaj, vászon, 252x170 cm, ltsz. 54.12.
6. Barabás Miklós: Tompa Mihály, 1857—1858, rézmetszet, 280x210 mm, ltsz. 75.1.149.
7. Barabás Miklós(?): Vásárra induló bérci oláhok, 1843 után, olaj, vászon, 140x110 cm, ltsz. 76.1.42.
8. Barabás Miklós: Szapáry Géza főispán, 1872, olaj, vászon, 245x166 cm, ltsz. 54.15.